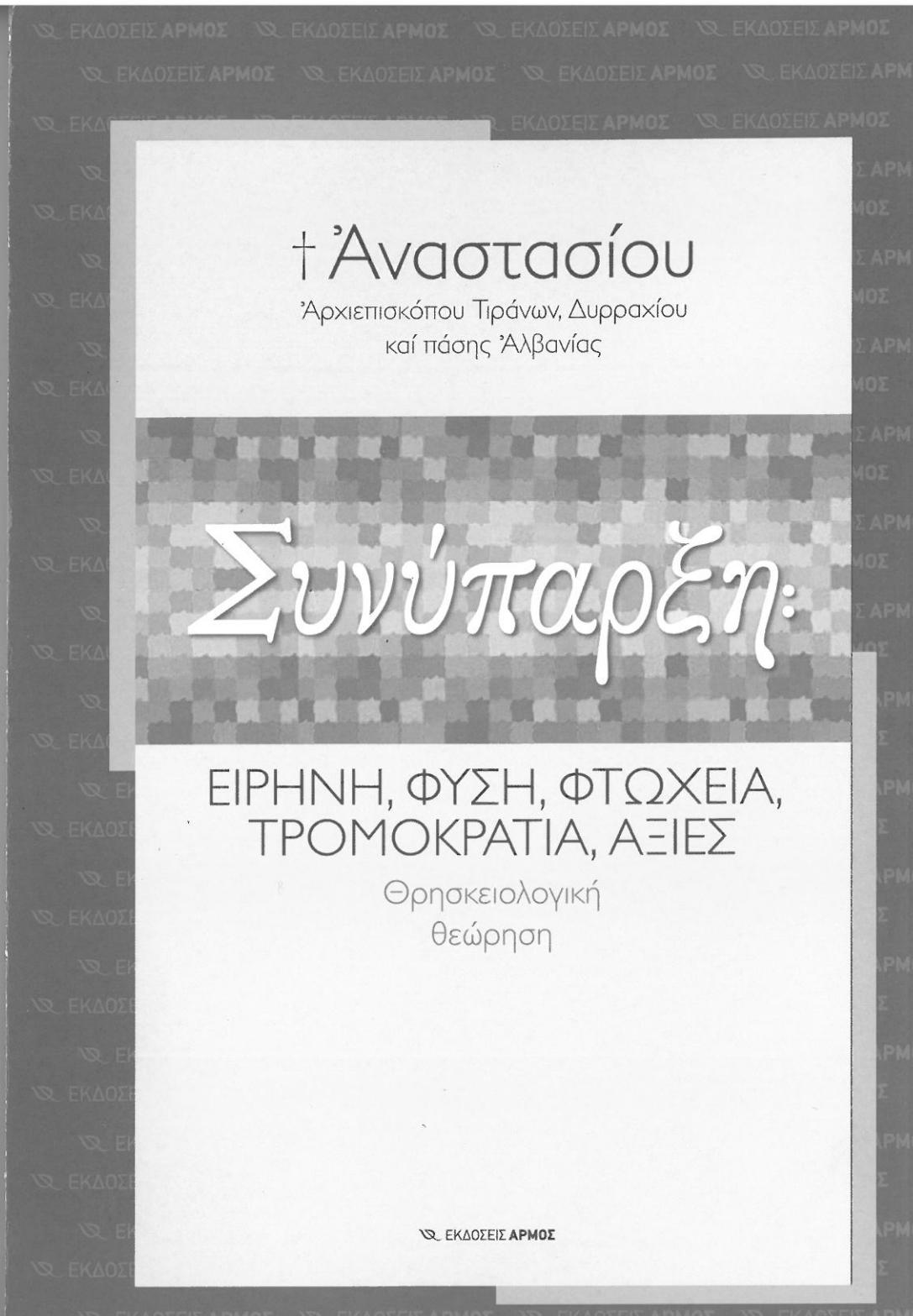

«Ἐλπίζουμε νὰ συνεχίσουμε νὰ ὑπάρχουμε, εἰδικὰ στὸ λίκνο τῆς Συριακῆς Ὁρθοδοξίας. Αὐτὴ εἶναι ἡ προσευχὴ καὶ ἡ ἐλπίδα μας. Παρακαλοῦμε τοὺς Χριστιανοὺς ἀδελφούς μας νὰ μᾶς σκέφτονται καὶ νὰ προσεύχονται, ὡστε ὁ Χριστιανισμὸς νὰ μὴν ἔξαφανιστεῖ ἀπ' αὐτὴ τὴ μοναχικὴ γωνιά τοῦ κόσμου. Ἐδῶ κάθε σταυρὸς καὶ κάθε λείφανο δείχνει πόσο ἀρχαῖος εἶναι ὁ Χριστιανισμὸς σ' αὐτὴ τῇ γῇ. Καὶ εἶναι πεποίθησή μας ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς δὲν θὰ τερματιστεῖ μέχρι τὴ Δευτέρᾳ παρουσίᾳ τοῦ Χριστοῦ [...]. Η πιὸ σημαντικὴ καὶ ἴδιαιτερη ἀποστολὴ τοῦ μοναχισμοῦ στὸ Τούρ Άμπντιν [στὴ νοτιοανατολικὴ Τουρκία], εἶναι νὰ ὑπηρετεῖ τὴν ἀνθρωπότητα καὶ νὰ διδάσκει τὴν ἀνθρωπότητα νὰ ἀγαπᾶ [...]. Προσευχηθεῖτε γιὰ μᾶς, προσευχηθεῖτε μὲ μᾶς, προσευχηθεῖτε γιὰ τοὺς γείτονές μας· διότι δὲν ἔχουμε ἔχθρούς».

1997, δηλώσεις Σύρων Ὁρθοδόξων

Christine Chaillot, *The Syrian Orthodox Church of Antioch and All the East*,
Geneva 1998, σ. 49 [ἀπόδοση Ε.Τ.]

ΣΥΝΑΖΗ

ΤΙΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ ΣΠΟΔΗΗΣ ΓΗΗ ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ

ΤΕΥΧΟΣ 136 ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ-ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2015 8,00€

Περιεχόμενα

ΠΡΟΛΟΓΙΚΟ	3
ΖΑΝ-ΦΡΑΝΣΟΥΑ ΚΟΛΟΣΙΜΟ	
«Οι Χριστιανοί της Άνατολης μᾶς ύποχρεώνουν νὰ ἀλλάξουμε τὸ βλέμμα μας»	4
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΣΤΑΜΑΤΟΠΟΥΛΟΣ	
Γιὰ τὸ αἰνιγμα τῆς Μέσης Άνατολῆς καὶ τὴ θέση τῆς Τουρκίας	16
ΣΤΑΥΡΟΣ ΖΟΥΜΠΟΥΛΑΚΗΣ	
Χριστιανικὴ μαρτυρία στὴ Γάζα	25
ΛΑΜΠΡΟΣ ΨΩΜΑΣ	
Οι Χριστιανοί καὶ τὸ μέλλον τους σὲ μιὰ δυνητικὰ ισλαμιστικὴ Συρία ..	33
ΑΡΑΜ Α', Πατριάρχης τῶν Ἀρμενίων τῆς Κιλικίας	
Προσκλήσεις γιὰ τὶς Ἐκκλησίες στὴ Μέση Άνατολή	47
ΡΟΝΙ ΜΠΟΥ ΣΑΜΠΑ	
Οι χριστιανοί τῆς Μέσης Άνατολῆς ως γέφυρα μὲ τὸ Ισλάμ	51
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ	
Οι μεταρρυθμιστὲς τῆς κοπτικῆς θεολογίας τοῦ 20οῦ αἰώνα	58
ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΤΑΘΗΣ	
Συνέδριο Ὁρθόδοξης πνευματικότητας	64
ΘΑΝΑΣΗΣ Ν. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ	
«Ο «Νόμος τῶν ἀθώων»	65
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΑΡ. ΥΦΑΝΤΗΣ	
Πίστη, ποίηση, κοινωνικὴ στράτευση	80
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΑΙΓΕΛΗΣ	
Μιὰ συνάντηση μὲ τὸν Ἐρνέστο Καρντενάλ στὴ Νικαράγουα	87
Διάλογος μὲ τοὺς ἀναγνῶστες	92

Προλογικό

Τὸ Βιβλίο	94
Οἱ συνεργάτες τοῦ 136ου τεύχους	107

Ἐξώφυλλο: Ἰβάνα Νόμπλε (Πράγα, Τσεχία).

ΙΔΡΥΤΗΣ: ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΝΕΛΛΑΣ †

Διατελέσαντες ἀρχισυντάκτες: Π. Νέλλας (1982-Μάρτιος 1986), Σ. Γουνελᾶς (1986-1997)

‘Ιδιοκτήτης: Σωτηρία Νέλλα

Ἐκδότης, ὑπεύθυνος κατὰ νόμον: Σωτηρία Νέλλα

Ἀρχισυντάκτης, ὑπεύθυνος ὅλης: Θανάσης Ν. Παπαθανασίου

Συντακτικὴ Ἐπιτροπὴ: Ἀπόστολος Ἀπόστολίδης, Βασίλης Ἀργυριάδης, Ἀγγελος Βαλλιανάτος, π. Βασιλειος Θερμός, π. Ἀλέξανδρος Καριώτογλου, Φανή Κουτσοβίτη, Γιάννης Λάππας, Νίκος Μανωλόπουλος, Δημήτρης Μόσχος, Πάνος Νικολόπουλος, Ιωάννης Κ. Παπαδόπουλος, Θανάσης Ν. Παπαθανασίου, π. Ἀντώνιος Πινακούλας, Ζωή Πλιάκου, Διονύσης Σκλήρης, Γιωργος Στάθης, Παναγιώτης Υφαντῆς.

Ὑπεύθυνος Γραφείου: Εὐγενία Σαββοπούλου. Στοιχειοθεσία-Σελιδοποίηση: «Φοινίκη», Φιλοράνων 5, 141 22 N. Ἡράκλειο. Μοντάζ - Ἐκτύπωση: Γραφικές Τέχνες Γιωτάκου Ε.Ε., 140 χλμ. Ἀθηνῶν-Λαμίας, 144 52 Μεταμόρφωση. Φροντίδα ἔκδοσης - Κεντρικὴ διάθεση: «Ἄρμός», Μαυροκορδάτου 11, 106 78 Ἀθήνα, τηλ.: 210.3304196 - 3830604, fax: 210.3819439. Τεῦχος 136. Ὁκτώβριος-Δεκέμβριος 2015.

ΚΩΔΙΚΟΣ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ: **213353**. - Συνδρομές γιὰ ἓνα χρόνο (4 τεύχη): Ἐλλάδα 30,00 €. Φοιτητικὴ 22,00 €. Ι. Μονῶν, Ναῶν, Σχολείων, Ἰδρυμάτων κλπ. 40,00 €. Κύπρου, Εύρωπης 50,00 € ἡ τὸ ἀντίστοιχο. Ἀμερικῆς, Αὐστραλίας κ.λπ. 70 \$ ΗΠΑ ἡ τὸ ἀντίστοιχο. Συνδρομές γιὰ δύο χρόνια (8 τεύχη): Ἐκπτωση 15% ἀντίστοιχα. Οἱ συνδρομές μποροῦν νὰ ἀποστέλλονται μὲ ταχυδρομικὴ ἐπιταγὴ στὸ Γραφεῖα τοῦ περιοδικοῦ ἡ νὰ κατατίθενται στὸν τραπεζικὸ λογαριασμὸ ALPHA BANK 199-00-2310-004003 (Σ. Νέλλα - K. Νέλλας). Σὲ περίπτωση κατάθεσης, πρέπει ὁ πωσδήποτε ἡ σχετικὴ ἀπόδειξη (ἢ φωτοτυπία της) νὰ ταχυδρομηθεῖ στὸ Γραφεῖα ἡ νὰ σταλεῖ μὲ fax στὸ 210.6134072. Στὴν Κύπρο οἱ συνδρομές μποροῦν νὰ δίνονται στὸν ἀντιπρόσωπο τῆς «Σ» Πέτρο Λαζάρου (Λευκωσία, τηλ. 668 052, petros.lazarou@gmail.com) ἡ ἀπ' εὐθείας στὴ «Σ» μὲ ἔμβασμα τῆς ALPHA BANK. IBAN: GR 37 0140 1990 1990 0231 0004 003. SWIFT CODE: CRBAGRAAXXX. Ἀνάτυπα δὲν γίνονται. Οἱ συνεργάτες ἔχουν τὴν εὐθύνη τῶν ἀπόφεων τους.

Θερμοπολῶν 39, 152 35 Βριλήσσια, τηλ: 210.8049396
www.synaxi.gr period.synaxi@gmail.com

/A

νθρωποι ὑπαρκτοί, ἄνθρωποι μιᾶς πίστης ἡ ὅποια ἔχει παλιὰ ριζώματα καὶ ἡ ὅποια σαρκώνεται στὸ σήμερα μὲ τρόπους ὀδυνηρούς, συχνὰ μαρτυρικούς: Χριστιανὸι διαφόρων παραδόσεων, μὲ τὴ δικὴ τους δημηουργικότητα καὶ μὲ ἰδιαίτερη εἰσφορὰ στοὺς ταμιευτῆρες τῆς ἀνθρωπότητας. Χριστιανοὶ ποὺ συχνὰ ἀγνοοῦνται ἡ παραθεωροῦνται ἀπὸ ἐκείνους ποὺ βρίσκονται ἡ νομίζουν ὅτι βρίσκονται στὰ ἡγεμονικὰ κέντρα τοῦ κόσμου.

Μιλᾶμε γιὰ Χριστιανὸὺς γιὰ τοὺς ὅποιους δὲ “Ελληνας Ὁρθόδοξος” ἔχει πολὺ θολὴ εἰκόνα, μερικὲς φορὲς οὕτε κὰν εἰκόνα. Οἱ εἰδικοὶ βέβαια τοὺς μελετοῦν, ἀλλὰ τὰ πληρώματα τῶν ἐκκλησιῶν μας μᾶλλον τοὺς προσπερνοῦν, ἐνίστε δυσπιστώντας γιὰ τὴ χριστιανικότητά τους. Οἱ δὲ ἴσχυροὶ τοῦ κόσμου κατ’ ἐπανάληψη ἔχουν θέσει τὴν ἵδια τὴν ἐπιβίωση αὐτῶν Χριστιανῶν σὲ δοκιμασία, καὶ πάλι, ὅμως, χωρὶς πολλοὶ ἀπὸ τοὺς κατὰ δήλωσιν συνήγορους τῆς ἀνθρωπιᾶς νὰ δίνουν προσοχὴ σ’ αὐτὲς τὶς δοκιμασίες.

Τὴν προσοχὴ, ὡστόσο, τὴν ὅποια δὲν χαρίζουν οἱ ἐφησυχασμένοι στοὺς ἀγνοημένους, τὴν ἐπέβαλαν μὲ τὸν πιὸ βάναυσο τρόπο οἱ πρόσφατες ἐξελίξεις. Ἡ κονιορτοποίηση κρατῶν, ὁ ἀνδραποδισμὸς ὀμάχων, ἡ γιγάντωση τῆς βλασφημίας ποὺ λέγεται θρησκευτικὸς φανατισμός, οἱ ἀδιανόητοι χείμαρροι προσφυγιαῖς, κι ὅλα αὐτὰ ποὺ ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ αἰώνα μας ἔχουν σκιαγραφηθεῖ ὡς οἱ νέες μορφὲς πολέμου ποὺ διεξάγονται ἀκόμη καὶ πέρα ἀπ’ τὸ δοκιμαστικὸν πολέμον, ἔχουν ἐκτινάξει ἔνα τμῆμα τῶν παραθεωρημένων Χριστιανῶν στὴν ἐπικαιρότητα καὶ στὴν ἀγρια εἰδησεογραφία μας, στοὺς τόπους μας καὶ στὴν ἀπρόσμενη ἀνασφάλειά μας.

Οἱ ἀγνοημένοι Χριστιανοὶ ἀνήκουν σὲ πολλὲς καὶ διάφορες παραδόσεις, σὲ διαφορετικὲς γεωγραφικὲς καὶ ἴστορικὲς συνάφειες. Στὸ τεῦχος μας αὐτὸ πλησιάζουμε μόνο κάποιες περιπτώσεις, ἐνδεικτικά. Ἡ Ἐγγὺς καὶ ἡ Μέση Ἀνατολή, μὲ τὴν μακρὰ παράδοση θρησκευτικῆς πολυμορφίας καὶ τὴ νευραλγικὴ γεωπολιτικὴ θέση, συγκεντρώνουν τὶς ματιὲς τῶν Ζάν-Φρανσουά Κολοσιμό, Δημήτρη Σταματόπουλου, Ἀράμ Α΄ Πατριάρχη τῶν Ἀρμενίων τῆς Κιλικίας καὶ Ρόνι Μπού Σάμπα. Οἱ Λάμπρος Ψωμᾶς ἐστιάζει εἰδικὰ στὴν πολύπαθη Συρία. Ο Σταύρος Ζουμπουλάκης παρουσιάζει μιὰ Ρωμαιοκαθολικὴ μαρτυρία στὴν Παλαιστίνη. Ο Δημήτρης Ἀθανασίου περνᾶ στὴ γειτονικὴ ἥπειρο καὶ μᾶς γνωρίζει ἔνα θεολογικὸ κίνημα τῆς Κοπιτικῆς ἐκκλησίας. Ο Θανάσης Ν. Παπαθανασίου ἀνεβαίνει βορειότερα καὶ περπατᾶ δρόμους τοῦ Κέλτικου Χριστιανισμοῦ. Τέλος, οἱ Παναγιώτης Υφαντῆς καὶ ὁ Δημήτρης Ἀγγελῆς προσεγγίζουν τὸ ἔργο ἐνὸς ιερέα, ποιητὴ καὶ πολιτικοῦ στὴ Νικαράγουα.

Μὲ τὸ τεῦχος αὐτὸ δὲν ξοφλάμε. Ἄναγνώριση ὀφειλῆς κάνουμε! Κι ἐλπίζουμε νὰ ἐπανέλθουμε μὲ ματιὲς ἀκόμη παραπέρα!

Θ.Ν.Π.

1. Βλ. Χέρφριντ Μύνκλερ, Οἱ νέοι πόλεμοι. Νέοι ἔχθροι καὶ νέες μορφὲς πολέμου (μτφρ. Ἀναστασία Δασκαλόη), ἐκδ. Καστανιώτη, Ἀθῆνα 2005 ('2002).

Δημήτρης Σταματόπουλος

Γιὰ τὸ αἴνιγμα τῆς Μέσης Ἀνατολῆς καὶ τὴ θέση τῆς Τουρκίας

H σημερινή κατάσταση στὴ εὐρύτερη περιοχὴ τῆς Μέσης Ἀνατολῆς εἶναι στὴν πραγματικότητα τὸ ἀποτέλεσμα μιᾶς μεταψυχοπολεμικῆς διευθέτησης. Φυσικὰ ἐνδογενεῖς παράγοντες τῆς κρίσης αὐτῶν τῶν κοινωνιῶν ποὺ ὁδήγησαν σὲ αὐτὸ ποὺ ἀποκαλέστηκε Ἀραβικὴ Ἀνοιξη καὶ πολὺ γρήγορα μετατράπηκε σὲ Ἀραβικὸ Χειμώνα, πρέπει νὰ ληφθοῦν σοβαρὰ ὑπόψη: ἡ θελτικότητα τοῦ καταναλωτικοῦ μοντέλου τῆς Δύσης μαζὶ μὲ τὴν παρακμὴ τῶν αὐταρχικῶν καθεστώτων ποὺ κυριάρχησαν στὸ χῶρο τοῦ Μαγκρέμπ καὶ τῆς Μέσης Ἀνατολῆς, καὶ ἴδιαίτερα οἱ αὐξημένες ἐπικοινωνιακὲς φορὲς πληροφόρησης τῆς νεολαίας τῶν χωρῶν αὐτῶν, ἔπαιξαν σίγουρα ρόλο στὴν ἐνεργοποίηση τῶν ἐκρήξεων αὐτῶν. Σίγουρα ὅμως τὸ εὐρύτερο γεωπολιτικὸ παιχνίδι φέρει τὸ στύγμα τῆς ἀντιπαράθεσης τῶν δύο μεγάλων παικτῶν, τῶν ΗΠΑ καὶ τῆς Ρωσίας, καὶ ἐδὼ θὰ προσπαθήσω νὰ δώσω τὶς βασικές του συνιστῶσες ἐπιμένοντας κυρίως στὸ ρόλο τοῦ Ἐρντογάν καὶ τῆς Τουρκίας.

Γενικότερα ὑπάρχουν δύο σχολές σκέψης γιὰ αὐτὰ ποὺ συμβαίνουν στὴν εὐρύτερη περιοχὴ τῆς Βόρειας Ἀφρικῆς καὶ τῆς Μέσης Ἀνατολῆς: ἡ πρώτη ἰσχυρίζεται ὅτι οἱ ΗΠΑ ἔχουν ἀποτύχει οἰκτρὰ νὰ ἐπιβάλουν μιὰ νέα τάξη πραγμάτων καὶ ἔνα νέο σύστημα ἀσφάλειας προκαλώντας μεγαλύτερο χάος ἀπὸ αὐτὸ ποὺ προσπαθοῦν νὰ ἀντιμετωπίσουν. Ἡ δολοφονία τοῦ ἀμερικανοῦ πρέσβη ἀπὸ παρακρατικοὺς τζιχαντιστές (;) στὴν Τρίπολη συνήθως παρουσιάζεται ὡς νομιμοποιητικὴ ἐπίκληση μιᾶς τέτοιας θέσης. Ἀντίθετα ἡ δεύτερη σχολὴ σκέψης, τὴν ὁποίᾳ καὶ ἐνοτερνίζομαι, ἰσχυρίζεται ὅτι ποτὲ οἱ ΗΠΑ δὲν πέτυχαν τόσα πολλὰ στὴν περιοχὴ, ἐκτιθέμενες οἱ ἵδιες τόσο λίγο.

Πιὸ συγκεκριμένα, αὐτὴ τὴ στιγμὴ τρεῖς χῶρες ποὺ ἀποτέλεσαν προπύργια τοῦ ἀραβικοῦ ἐθνικισμοῦ καὶ προνομιακοὶ συνομιλητὲς τῆς Μόσχας εἰδικὰ στὰ χρόνια του Ψυχροῦ Πολέμου εἶναι τοιχοτομημένες: α) ἡ Λιβύη τοῦ Μουαμάρ Καντάφι σὲ Τριπολίτιδα, Κυρηναϊκὴ καὶ Σαχάρα, β) τὸ Ἰράκ τοῦ Σαντάμ Χουσεΐν σὲ Βόρειο αὐτονομημένο ἴρακινὸ Κουρδιστάν, τὸ κεντρικὸ σουνιτικὸ Ἰράκ καὶ τὸν σιιτικὸ νότο καὶ γ) ἡ Συρία

τῆς ἀλαούϊτικῆς (σιιτικῆς) οἰκογένειας τῶν Ἄσαντ σὲ βόρειο συριακὸ αὐτονομημένο Κουρδιστάν, τὴν περιοχὴ ποὺ αὐτὴ τὴ στιγμὴ κατέχει τὸ Ἰσλαμικὸ Κράτος (ποὺ δὲν περιλαμβάνει δέδαια μόνο συριακὰ ἄλλὰ καὶ ἴρακινὰ ἐδάφη) καὶ τὰ πολυπληθῆ παράλια στὰ ὅποια κυριαρχοῦν οἱ ἀλαούϊτικοὶ σιιτικοὶ πληθυσμοί. Φυσικὰ ἡ αὐτονόμηση τῶν σιιτικῶν πληθυσμῶν εἴτε στὸν νότο τοῦ Ἰράκ εἴτε στὴν δυτικὴ Συρία, ἔδωσε τὴ δυνατότητα στὸ Ἰράκ εἴτε αὐτόνομα (στὸ Ἰράκ) εἴτε μέσω τῆς Χεζμπολάχ (στὴ Συρία) νὰ αὐξήσει σὲ τέτοιο βαθμὸ τὴν ἐπιρροή του, ποὺ νὰ εἶναι ἀπαραίτητος ἔνας συμβιβασμὸς μαζὶ του, ὅπως καὶ τελικὰ ἔγινε μὲ τὸ ξήτημα τοῦ πυρηνικοῦ προγράμματός του.

Δυὸ σχόλια γιὰ τὴν ἰστορία τοῦ Ψυχροῦ πολέμου:
Ἡ θρησκειοποίηση τῶν συγκρούσεων

Ἐδῶ πρέπει νὰ θυμηθοῦμε σύντομα τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποία στήθηκε ἡ ἀμερικανικὴ ἡγεμονία στὴ Μέση Ἀνατολὴ ἥδη ἀπὸ τὴ δεκαετία τοῦ 1950. Συνήθως ἡ ἀνάλυση στέκεται στὸ δόγμα Ἀιζενχάουερ ποὺ ὑπῆρξε ἀποτέλεσμα τῆς κρίσης τοῦ Σουέζ: οἱ ΗΠΑ δεσμεύονται νὰ μὴν ἐπιτρέψουν σὲ καμιὰ χώρα τῆς Μέσης Ἀνατολῆς νὰ πέσει στὶς ἀγκάλες τοῦ σοβιετικοῦ κομμουνισμοῦ. Δύο χρόνια ὅμως πρὶν εἶχαν κάνει τὴν κρίσιμη κίνηση: τὸ Σύμφωνο τῆς Βαγδάτης (1955) ἀποτέλεσε τὴν πρώτη κίνηση τῶν Ἀμερικανῶν νὰ στεγανοποιήσουν τὴ Μέση Ἀνατολὴ ἀπὸ τὴ σοβιετικὴ ἐπιρροή, μὲ δεδομένη τὴν αὐξησηὴ της στοὺς νασσερικοὺς τῆς Αίγυπτου καὶ στὰ κόμματα Μπάθη τῆς Συρίας καὶ τοῦ Ἰράκ. Μιὰ ζώνη χωρῶν ὅπως ἡ Τουρκία, τὸ Ἰράκ καὶ τὸ Πακιστάν θὰ ἀναλάμβαναν τὸ ρόλο τῆς ἀνάσχεσης. Οἱ δύο ἀραβοϊσραηλινοὶ πόλεμοι τοῦ 1967 καὶ τοῦ 1973 σὲ μεγάλο βαθμὸ ἥταν ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς στεγανοποίησης. Ἡ κυριαρχία στὸ Ἰράκ τοῦ Κόμματος Μπάθη τὸ κατέστησε πρώτη ἀπώλεια τῆς ἀμερικανικῆς ἐπιρροῆς. Ὁστόσο, ὅσο διατηροῦνταν ὁ βασικὸς πυλώνας τῆς πολιτικῆς τους, δηλαδὴ ὁ ἔλεγχος πάνω στὸ Ἰράκ, δὲν ὑφίστατο ξήτημα.

Γ' αὐτό, ἡ ἐπόμενη μεγάλη στιγμὴ στὴν ἰστορία τῆς Μέσης Ἀνατολῆς εἶναι τὰ ἔτη 1978-79, ἀμέσως μετὰ τὴν ὑπογραφὴ τῆς Συνθήκης τοῦ Κάμπ Ντέιビντ, ὅταν ἡ Αίγυπτος, ἡ λοκομοτίβα τοῦ παναραβικοῦ ἐθνικισμοῦ, ἀναγνωρίζει τὸ κράτος τοῦ Ισραήλ: ἐκείνη τὴ στιγμὴ λοιπὸν προκύπτουν ρήγματα στὴ ζώνη ἀνάσχεσης ποὺ μὲ κόπο εἶχαν χτίσει οἱ ΗΠΑ τὰ προηγούμενα 23 χρόνια: τὸ Ἰράκ θὰ γνωρίσει τὴν πτώση τοῦ φιλοαμερικανοῦ σάχη καὶ τὴν ἀνοδο τῶν ἀγιατολάχ στὴν ἔξουσία, τοὺς ὁποίους στὰ πρώτα τουλάχιστον δήματά τους δείχνει νὰ στηρίζει ἡ Σοβιετικὴ Ἔνωση. Οἱ Σοβιετικοὶ ὅμως κάνουν καὶ μιὰ ἀκόμη κίνηση: εἰσβάλλουν στὸ Ἀφγανιστάν γιὰ νὰ στηρίξουν τὴν κομμουνιστικὴ κυβέρνηση ἐνάντια στὸ ἀντάρτικο τῶν ἀκραίων ἴσλαμιστῶν καὶ μὲ δεδομένη τὴν ἐπιβολὴ δικτατορίας στὸ γειτονικὸ Πακιστάν ἀπὸ τὸν στρατηγὸ Ζία οὐλ Χάκ, ποὺ

Θὰ φίξει τὸν πατέρα τῆς Μπεναζίδ Μποῦτο. Οἱ ΗΠΑ δὲν θὰ ἀρκεστοῦν στὴν ἐπιδολὴ δικτατορίας στὸ Πακιστάν: Θὰ στηρίξουν καὶ μιὰν ἄλλη δικτατορία στὴν ἄλλη ἀκρη τῆς ζώνης: τὸ στρατιωτικὸ καθεστὼς τοῦ στρατηγοῦ Ἐδρὲν ποὺ θὰ πάρει τὴν ἔξουσία τὸ 1980. Στὰ δύο ρήγματα δηλαδὴ ποὺ ὑπέστη ἡ ἀμερικανικὴ πολιτικὴ ἀπάντησε μὲ δύο δικτατορικὰ καθεστῶτα γιὰ νὰ μπορέσει νὰ συγκρατήσει αὐτὸ ποὺ θεωροῦσε τότε ἡ Ἰδια «κομμουνιστικὴ διείσδυση». Ἐκανε ὅμως καὶ κάτι ἄλλο: χρησιμοποίησε τὸ Ἰσλάμ τοῦ Σαντάμ Χουσεΐν μαζὶ μὲ τὴ Γαλλία γιὰ νὰ καταστέψει τὸ καθεστὼς τῶν ἀγιατολάχ στὴν Τεχεράνη (δικτατὴς πόλεμος Ἰράν-Ἰράκ 1980-1988) καὶ κυρίως στήριξε μαζὶ μὲ τὴ Σαουδικὴ Ἀραβία τὸ ἴσλαμικὸ ἀνταρτικὸ στὰ δουνὰ τοῦ Ἀφγανιστάν ἐναντίον τῆς ἀθετικῆς Ἐνωσης. Τὸ τί ἀκολούθησε στὶς δύο ἐπόμενες δεκαετίες εἶναι λίγο-πολὺ γνωστό. Ἡ στιγμὴ λοιπὸν αὐτὴ πρέπει νὰ θεωρηθεῖ πολὺ κρίσιμη, γιατὶ ἔνας ἀπὸ τοὺς μεγάλους ἀντιπάλους καὶ νικητῆς τοῦ Ψυχροῦ Πολέμου βλέπει τὸ Ἰσλάμ, γιὰ νὰ εἴμαστε ἀκριβεῖς ὅχι τὸ Ἰσλάμ ἀλλὰ τὸν ἴσλαμισμό (δηλαδὴ τὴν ἐπίκληση τοῦ Ἰσλάμ ὡς πολιτικῆς ἰδεολογίας) ὡς προνομιακὸ σύμμαχο στὴν περιοχὴ γιὰ νὰ ἀντιπαρατεθεῖ ὅχι μόνο στὴ Σοβιετικὴ Ἐνωση ἀλλὰ καὶ στὰ κοσμικὰ καθεστῶτα τῆς Μέσης Ἀνατολῆς ποὺ εἶχαν συνδέσει τὴν ιστορική τους πορεία μὲ μιὰ ἀντι-αποικιοκρατικὴ παράδοση.

Τὸ Ἰσλάμ ἐπέστρεφε, καὶ ἐπέστρεφε μὲ τὴν ἔγκριση τοῦ μεγάλου Ἡγεμόνα καὶ ὀπωδήποτε τὴν οἰκονομικὴ ἐνίσχυση τῆς Σαουδικῆς Ἀραβίας μετὰ τὶς δύο μεγάλες πετρελαϊκὲς κρίσεις ποὺ παγίωσαν τὴν κυρίαρχη θέση τοῦ ΟΠΕΚ στὴν παγκόσμια ἀγορὰ πετρελαίου: στὴν Τουρκία τὸ καθεστὼς Ὁζάλ ὑποκατέστησε τὴν κεμαλικὴ θέση γιὰ τὴν Τουρκικὴ Ἰστορία μὲ αὐτὸ ποὺ ἀποκλήθηκε «Τουρκοϊσλαμικὴ Σύνθεση», τὰ δίκτυα τῶν ἐξόριστων Ἀδελφῶν Μουσουλμάνων θὰ δολοφονήσουν τὸν Ἄνουαδ Σαντάτ στὴν Αλγύπτῳ καὶ θὰ ἐπεκταθοῦν σὲ δῆλη τὴ Μέση Ἀνατολὴ μὲ δρατὸ ἀποτέλεσμα στὴ δομὴ τοῦ παλαιστινιακοῦ κινήματος (ἡ Χαμάς θὰ λάβει θέση ἀπέναντι στὴν Ἀλ Φατάχ), ἀλλὰ κυρίως στὶς ὁργανώσεις τῶν φονταμενταλιστικῶν κινημάτων ἀπὸ τὴν Ἀλγερία καὶ Τυνησία μέχρι τὸ Πακιστάν καὶ τὸ Ἀφγανιστάν. Δὲν πρέπει νὰ ἔχενται ὅτι ὁ (ἀκόμη ἀσύλληπτος) ὑπαρχηγὸς τῆς Ἀλ Κάιντα ἥταν μέλος τῆς Ἀδελφότητας. Παράλληλα, ἡ στήριξη ποὺ παρεῖχε τὸ Ἰράκ σὲ σιτικὲς ὁργανώσεις στὸ Νότιο Ἰράκ, κυρίως ὅμως στὴν ὁργάνωση τῆς Χεζμπολάχ στὸν Λίβανο, προετοίμαζε μιὰ θρησκειοποίηση τῶν πολιτικῶν συγκρούσεων: τακτικὴ ποὺ ἥταν πάντα τὸ ἐπαναληπτικὸ μοτίβο ἀποικιοκρατικῶν δυνάμεων γιὰ νὰ διατηροῦν ὑπὸ τὸν ἔλεγχο τους τὴν ἀποικία (βλ. τὸ παράδειγμα τῆς Μεγάλης Βρετανίας στὴν Ἰνδία).

Ἡ 11η Σεπτεμβρίου θεωρεῖται ἀπὸ πολλοὺς ὅτι προβλέφθηκε στὴν θεωρία περὶ σύγκρουσης τῶν πολιτισμῶν ποὺ διατύπωσε ὁ Σάμιουελ Χάντινγκτον ὅχτὼ χρόνια νωρίτερα (1993). Ωστόσο, τὰ παραπάνω ἀκριβῶς τὰ ἀνέφερα γιὰ νὰ δείξω ὅτι ἡ ἀμερικανικὴ πολιτικὴ εἶχε καὶ ἔχει μα-

κροποδόθεσμα συμφέρον νὰ κάνει χρήση τῆς δράσης τῶν ἴσλαμιστικῶν ὁργανώσεων. Συνεπῶς, ἡ δαιμονοποίηση τοῦ Ἰσλάμ (τὴν ὅποια πρότεινε ὁ Χάντινγκτον) ὑπῆρξε στὴν πραγματικότητα ἡ προϋπόθεση γιὰ τὴν πολιτικὴ χρήση τοῦ ἴσλαμισμοῦ καὶ τῶν ὁργανωτικῶν του ἐκφάνσεων, καὶ ὅχι τὸ ἀντίθετο. Αὗτὴ τὴν κατάσταση μπορεῖ κάποιος νὰ τὴ διαγνώσει ἀπὸ τὸ ἀστήρικτο ἐπιχειρημα ὅτι ὁ Σαντάμ Χουσεΐν συνεργαζόταν μὲ τὴν Ἀλ Κάιντα, μέχρι τὸν ἴσχυρισμὸ τῆς Ἀμερικῆς ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ ἐπέμβει καὶ νὰ διαλύσει τὸ Ἰσλαμικὸ Κράτος, τὴ στιγμὴ ποὺ τὸ ἵδιο κρατᾶ σὲ συνθήκες διάλυσης μεγάλα τμήματα τῆς Συρίας καὶ τοῦ Ἰράκ. Πρὸιν ὅμως περιγράψουμε τὶς προθέσεις τῶν ΗΠΑ γιὰ τὴν περιοχή, ἃς περιγράψουμε τὸ παιχνίδι τῶν μεσαίων καὶ μικρῶν παικτῶν.

Οἱ κορυφές τοῦ φιλοαμερικανικοῦ τριγάνου στὴν Ἐγγὺς Ἀνατολή: ἡ σύγκρουση Ἰσραήλ - Τουρκίας

Σὲ γενικὲς γραμμὲς ἡ πολιτικὴ ἀνάσχεσης τῆς σοβιετικῆς ἐπιρροῆς στὴ Μέση Ἀνατολὴ στηρίχθηκε σὲ μὴ ἀραβικοὺς λαούς. Τὸ Ἰράν, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ποὺ τὸ πραξικόπημα τῆς CIA ἔριξε τὸν Μοσαντὲκ μέχρι τὴν πτώση τοῦ Σάχη Παχλεδί ἀπὸ τὴν ἴσλαμιστικὴ Ἐπανάσταση (1953-1979), ἀποτελοῦσε πάντα ἕνα πυλώνα αὐτῆς τῆς στρατηγικῆς. Ἡ κατάρρευσή του, ὅμως, εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα τὸ βάρος τῆς ἀνάσχεσης νὰ τὸ σηκώσουν τρία κράτη στὴν περιοχή: Ἰσραήλ, Τουρκία καὶ Ἑλλάδα. Κατὰ μιὰ περίεργη, μάλιστα, σύμπτωση σὲ κάθε μία ἀπὸ τὶς τρεῖς αὐτές κορυφές τοῦ τριγάνου ἀντιστοιχοῦσε ἕνα ἄλυτο ἔθνικὸ ζῆτημα: στὸ Ἰσραήλ τὸ Παλαιστινιακό, στὴν Τουρκία τὸ Κουρδικὸ καὶ στὴν Ἑλλάδα τὸ Κυπριακό. Η συμπαράταξη ὡστόσο αὐτῶν τῶν χωρῶν ὑπὸ τὴν ἀμερικανικὴ ἡγεμονία δὲν σήμανε καὶ τὸ τέλος τοῦ μεταξύ τους ἀνταγωνισμοῦ γιὰ τὸ ποιός θὰ ἡγείτο τοῦ τριγάνου αὐτοῦ. Στὴ διάδρασή τους λοιπὸν οἱ τρεῖς κορυφές τοῦ τριγάνου ἀναζωπύρωναν τὰ ἔθνικὰ ζῆτηματα ἡ μία τῆς ἄλλης: ἡ Ἑλλάδα τοῦ Παλαιστινιακοῦ λόγω τῶν καλῶν τῆς οἰκονομικῶν σχέσεων μὲ τοὺς Ἀραβες, ἡ Τουρκία τοῦ Κυπριακοῦ λόγω τῶν μουσουλμάνων τοῦ νησιοῦ καὶ τῆς ἀγγλικῆς πολιτικῆς ποὺ ἥθελε ἀκριβῶς νὰ θρησκειοποιήσει τὴν ἔκει σύγκρουση γιὰ νὰ τὴν ἐλέγξει, καὶ τὸ Ἰσραήλ τοῦ Κουρδικοῦ, ἀν καὶ αὐτὸ θὰ λέγαμε ὅτι ἴσχύει κυρίως στὰ μετα-ψυχροπολεμικὰ χρόνια.

Μὲ δεδομένη τὴν παρατεταμένη οἰκονομικὴ κρίση στὴν ὅποια μπήκαν ἡ Ἑλλάδα καὶ ἡ Κύπρος ἀπὸ τὸ 2009 καὶ ἔξης, ἡ ἐνίσχυση τῶν δύο ἄλλων πόλων ἥταν δεδομένη, ἀλλὰ ὅχι ἀναμενόμενος ὁ σφοδρὸς ἀνταγωνισμὸς ποὺ θὰ προέκυπτε γιὰ τὴν ἀνάληψη ἡγεμονικοῦ περιφερειακοῦ ρόλου στὴν περιοχή. Κι ἐδῶ πρέπει νὰ ποῦμε δυὸ λόγια περισσότερα γιὰ τὴν περίπτωση τῆς Τουρκίας. Ἡ Τουρκία προφανῶς καὶ γιὰ λόγους ἐσωτερικῆς πολιτικῆς ἀστάθειας στὴν ψυχροπολεμικὴ περίοδο (ἡ Ἰστορία τῶν τριῶν πραξικοπημάτων) ἀλλὰ καὶ διεθνῶν σταθερῶν (ἡ συμμαχία τῆς μὲ

τὶς ΗΠΑ ώς τοῦ προκεχωρημένου φυλακίου τῆς Δύσης στὸ χῶρο τῆς Μέσης Ἀνατολῆς) δὲν ἀμφισβήτησε ποτὲ τὰ πρωτεῖα τοῦ Ἰσραὴλ στὸ τρίγωνο. Σήμερα διώνουμε ἀπὸ πολλὲς ἀπόψεις τὴν ἀμφισβήτηση ἐκ μέρους τοῦ Ἐρντογάν αὐτῆς τῆς πρωτοκαθεδρίας, μιὰ ἀμφισβήτηση ποὺ ἔκεινησε ἀπὸ τὶς μέρες τῶν γεγονότων τοῦ Mavi Marmara. Πίσω ἀπὸ τὴν σύγκρουση τοῦ Ἐρντογάν μὲ τὸ Ἰσραὴλ δὲν πρέπει λανθασμένα νὰ διαγνώσουμε ἀντιαμερικανισμὸν ἀλλὰ κατ' ἀρχὰς μιὰ ἀπόπειρα νὰ ἀποσταθεροποιηθεῖ ἡ κυριαρχηθεῖσα θέση τοῦ Ἰσραὴλ σὲ αὐτὴ τὴν ἀτυπητὴν συμμαχία. Ἄλλὰ γιὰ νὰ κατανοήσουμε καλύτερα τὴν στάση τῆς Τουρκίας, πρέπει νὰ ἀνατρέξουμε μερικὰ χρόνια νωρίτερα, στὶς ἀρχές τῆς δεκαετίας τοῦ 1990.

Οταν οἱ ΗΠΑ τὸ 1991 ζήτησαν ἀπὸ τὴν Τουρκία στὸν πρῶτο Πόλεμο τοῦ Κόλπου νὰ κάνουν χρήση τῆς στρατιωτικῆς βάσης τοῦ Ἰντζιρλίκ, τὸ παραδοσιακὸ κεμαλικό, στρατιωτικὸ καὶ πολιτικό, κατεστημένο τῆς Τουρκίας ἀρνήθηκε νὰ τὴν παραχωρήσει, προβλέποντας ὅτι μιὰ πιθανὴ διάλυση τοῦ Ἰράκ θὰ εἶχε ὡς συνέπεια τὴν δημιουργία ἐνὸς αὐτόνομου Κουρδιστάν στὰ τουρκο-ιρακινὰ σύνορα ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ συμπαρασύρει σὲ ἀπόσχιση καὶ τοὺς Κούρδους τῆς Τουρκίας. Τὴν ἄρνηση αὐτὴ τὸ στρατιωτικοπολιτικὸ κατεστημένο θὰ τὴν πληρώσει ἀκριβά: ἀπὸ τὸ ἔνθλωμα τοῦ σκανδάλου τοῦ ἀτυχήματος στὸ Σουσουρλούκ, ὅπου τὸ Βαθὺ Κράτος ἀποδείχθηκε ὅτι συνεργαζόταν μὲ τὸν Βαθὺ Υπόκοσμο, μέχρι τὴν ἄνοδο τοῦ Ἐρμπακάν στὴν ἔξουσία, ἡ ἄνοδος τοῦ πολιτικοῦ Ἰσλάμ φάνηκε νὰ εἶναι ἡ ἐναλλακτικὴ ποὺ οἱ ΗΠΑ προωθοῦσαν γιὰ νὰ μπορέσουν νὰ στηρίξουν τὰ συμφέροντά τους στὴν περιοχή. Κι ὅταν ὁ Ἐρμπακάν ἀποδείχθηκε ἐπικίνδυνος γιὰ τὰ ἀμερικανικὰ συμφέροντα μὲ τὰ ἀνοίγματά του πρὸς τὸ Ἰράκ καὶ τὴν Λιβύη, γρήγορα ἀντικαταστάθηκε ἀπὸ τὸν «μετριοπαθῆ» πρώην ποδοσφαιριστὴ καὶ πρώην δήμαρχο Κωνσταντινουπόλεως Ταγίπ Ἐρντογάν. Ἡταν λοιπὸν σαφὲς σὲ ὅλους τὸ φιλοαμερικανικὸ στύγμα τῶν ἴσλαμιστῶν τοῦ AKP στὴν Τουρκία καὶ ὁ σύνδεσμος ποὺ λεγόταν Φετούλαχ Γκιουλέν, πνευματικὸς καθοδηγητῆς τοῦ νέου πρωθυπουργοῦ, ἥταν ἀκριβῶς ὁ ἑγγυητής τῆς σχέσης ἴσλαμιστῶν καὶ ΗΠΑ. Ωστόσο, ὅπως εἶπα, μετὰ τὸ 2008 ἡ στάση τοῦ Ἐρντογάν ἀλλάζει: πολλοὶ θεώρησαν ὅτι πρόκειται γιὰ μιὰ ἐκτροπὴ ποὺ σχετίζόταν μὲ τὴν διαφθορὰ ποὺ φέρονται ἡ χρόνια ἀσκηση τῆς ἔξουσίας (καὶ ἥταν ὡς ἔνα βαθμό) ἡ μὲ τὴν πλήρη ἀπελευθέρωση τῆς τουρκικῆς οἰκονομίας (ὅπου ὁ μετριοπαθῆς ἴσλαμισμὸς γινόταν τὸ δῆμητρα μᾶς ἐπικράτησης ἐνὸς ἀκραίου νεοφιλελεύθερου μοντέλου ἀνάπτυξης). Κατὰ τὴν γνώμη μου, ἀντιθέτως, ἡ αὐταρχικὴ συμπεριφορὰ τοῦ νέου Ἐρντογάν σχετίζόταν καὶ μὲ τὸν νέο ρόλο ποὺ ἐπιδίωξε ἡ Τουρκία σὲ γεωπολιτικὸ ἐπίπεδο.

Ἡ σύγκρουση μὲ τὸ Ἰσραὴλ γιὰ τοὺς νεκροὺς τοῦ Mavi Marmara καὶ ὁ ἡγεμονικὸς ρόλος ποὺ ἀνέλαβε ἡ Τουρκία ἐκμεταλλευόμενη τὴν Ἀραβικὴ Ἀνοιξη στὴ Βόρεια Ἀφρική, στηρίζοντας τὴν ἄνοδο στὴν ἔξουσία ἐπίσης ἴσλαμιστῶν (κυρίως τῶν Ἀδελφῶν Μουσουλμάνων στὴν Αἴγυπτο), ἥταν πράξεις κυρίως συμβολικές, ἀλλὰ ἔδιναν γιὰ πρώτη φορὰ ἔνα

μήνυμα στὸ Ἰσραὴλ ὅτι δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ θεωρεῖ πλέον ὡς δεδομένο ὅτι τὸ ἵδιο θὰ παρέμενε ὁ ἐπόπτης τοῦ Ἡγεμόνα στὸ φιλοαμερικανικὸ τρίγωνο στὴν περιοχή. Κανείς, ὅμως, δὲν περίμενε ὅτι ἡ Τουρκία θὰ ἐμπλεκόταν μὲ τόσο ἔντονο τρόπο στὴ συριακὴ κρίση προωθώντας τὴν πτώση τοῦ καθεστώτος Ἀσαντ καὶ ἐγκαταλείποντας τὸ δόγμα τῆς ἡπιας ἰσχύος, εύρυτερα γνωστὸ ὡς «Νεο-οθωμανισμός», ποὺ εἶχε ἀναπτύξει ὁ τότε υπουργὸς ἐξωτερικῶν Νταούτογλου, δηλαδὴ τὴν ἀσκηση πολιτιστικῆς κυριότητας ἐπιρροῆς στὶς χῶρες ποὺ παλαιότερα συναποτελοῦσαν τὴν Ὁθωμανικὴ Αὐτοκρατορία εἴτε στὰ Βαλκάνια εἴτε στὴ Μέση Ἀνατολή. Ἡ ἐμπλοκὴ αὐτὴ θὰ μποροῦσε νὰ διδηγήσει σὲ διάλυση τῆς Συρίας (ὅπως κι ἔγινε πρακτικά) καὶ στὴ δημιουργία ἐνὸς αὐτόνομου συριακοῦ Κουρδιστάν ποὺ ὅμως αὐτὴ τὴ φορὰ οἱ ἔνοπλες στρατιωτικές του διμάδες (YPG) εἶχαν ἀμεση σχέση μὲ τὸ PKK. Σὲ ἀντίθεση ὅμως μὲ τοὺς κεμαλικούς στὴ δεκαετία τοῦ 1990 ποὺ ἥθελαν διὰ τῆς ἀπραξίας νὰ ἀποφύγουν ἔνα τέτοιο ἐνδεχόμενο, ἡ Τουρκία τοῦ Ἐρντογάν ἀποφάσισε νὰ ἐμπλακεῖ ὅσο τὸ δυνατὸν πιὸ δυναμικὰ γιὰ νὰ καθοδηγήσει τὶς ἔξελιξεις. Ἡ ἐμπλοκὴ της εἶχε ἀρχικὰ φιλοαμερικανικὸ πρόσθιμο: σὲ συνεργασία μὲ τὸ Κατάρ καὶ τὴ Σαουδικὴ Ἀραβία προσπάθησαν νὰ συγκροτήσουν ἔνα φιλοσουνιτικὸ ἀντάρτικο (μὲ ὑπολείμματα τῆς Ἀλ Κάιντα στὴν περιοχή) γιὰ νὰ σπάσουν τὸ σιτικὸ τόξο Τεχεράνη - Δάμασκος - Χεζμπολάχ. Ἡ ἐπιτυχὴς ἀντίσταση ὅμως τοῦ Ἀσαντ, ἀποτέλεσμα σὲ σημαντικὸ βαθμὸ τῆς ωσικῆς δομήθειας ἀλλὰ καὶ τῆς ἀπροθυμίας τῶν ΗΠΑ νὰ ἔκεινησουν ἔνα τοίτο πόλεμο μετὰ τὸ Ἰράκ καὶ τὸ Ἀφγανιστάν, τροποποίησε τὶς συνθῆκες στὴν περιοχή. Μία ἀπὸ τὶς πρῶτες κινήσεις τοῦ Ἀσαντ, μόλις ἔκεινησε ὁ ἐμφύλιος ἐναντίον του, ἥταν νὰ παραχωρήσει αὐτονομία στὶς κουρδικές περιοχές τοῦ Βορρᾶ. Ἔτοι ἡ Τουρκία ἔπρεπε ἐκ νέου νὰ ἀντιμετωπίσει τοὺς φόδους τῆς γιὰ τὴ δημιουργία ἐνὸς ἐνιαίου Κουρδιστάν, μόνο ποὺ αὐτὸς διδηγήσει σὲ μερικὴ ἀποστασιοποίηση ἐκ μέρους τῆς ἀμερικανικῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς.

Ο αὐταρχισμὸς τοῦ Ἐρντογάν (εἰδικὰ μετὰ τὰ γεγονότα τοῦ Γκεζί Πάρκου) τὸν διδηγήσει σὲ φήμη μὲ τὸν Φετούλαχ Γκιουλέν καὶ στὴν ψύχρανση τῶν σχέσεών του μὲ τὶς ΗΠΑ. Γιὰ τὴν τελευταία ὅμως δὲν ἥταν μόνο αὐτὸς ὁ λόγος: ὁ Ἐρντογάν συνῆψε δυὸ σημαντικές συμφωνίες μὲ τὴ Μόσχα ποὺ δὲν φαίνεται νὰ εἶχαν τὴν ἔγκριση τῆς ἀμερικανικῆς πολιτικῆς: τὸν ωσοτούρκοελληνικὸ ἀγωγὸ ὃς ἐναλλακτικὴ στὸν Southstream ποὺ δὲν Πούτιν προσπάθησε νὰ στήσει στὰ Βαλκάνια καὶ κυρίως τὴν κατασκευὴ μὲ τὴ δομήθεια ωσικῆς τεχνολογίας πυρηνικοῦ ἐργοστασίου στὸ Ἀκούγιουν - σχέδιο ποὺ ἀνὴλιοποίησε τὴν Τουρκία μία πραγματικὴ περιφερειακὴ δύναμη.

Oἱ ἀδύναμες πλευρές τοῦ τριγάνου

Οἱ κινήσεις αὐτὲς προκάλεσαν τὴν πραναφερθεῖσα ἀντίδραση τῶν

ΗΠΑ, ἀντίδραση ποὺ ὅμως μέχρι στιγμῆς παίρνει ἔμμεσες μορφές μὲ κυριότερη τὴ στήριξη τοῦ Κουρδικοῦ. Ἐδῶ πρέπει νὰ ποῦμε ὅτι τὰ τρία ἐθνικὰ κινήματα ποὺ ἀποτελοῦν ἀγκάθια γιὰ τὶς τρεῖς κορυφές τοῦ φιλοαμερικανικοῦ τριγώνου ἀντιμετώπισαν μὲ διαφορετικὸ τρόπο τὴ νίκη τῶν ΗΠΑ στὸν Ψυχρὸ Πόλεμο: οἱ Παλαιστίνιοι συνέχισαν τὴν ἀντι-αμερικανική τους στάση ποὺ ἐκδηλώθηκε καὶ στὸν Πρῶτο καὶ στὸν Δεύτερο Πόλεμο τοῦ Κόλπου, βλέποντας τὶς ΗΠΑ ἀπρόθυμες νὰ συγκρουστοῦν μὲ τὸ Ἰσραὴλ γιὰ κρίσιμα ζητήματα, ὅπως αὐτὰ τῶν ἐποίκων· οἱ Κύπριοι οἱ διώνοντας τὸν de facto χωρισμὸ τοῦ νησιοῦ κατέστησαν τὶς τράπεζές τους πλυντήριο ξεπλύματος μαύρου χρήματος τῶν Νεορώσων ἀντίθετα, οἱ μόνοι ποὺ μὲ μεγάλη καθαρότητα ἀντιμετώπισαν εύνοϊκὰ τὴν ἀμερικανικὴ ἡγεμονία στὴν περιοχὴ ἥταν οἱ Κούρδοι, εἰδικὰ οἱ Κούρδοι τοῦ Ἰράκ. Καὶ αὐτὸ εἶναι ἀπολύτως φυσιολογικὸ ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ ἡ ἀμερικανικὴ πολιτικὴ ὁδηγεῖ στὴ διάλυση κρατικῶν συνόρων στὴν περιοχὴ καὶ δίνει τὴν δυνατότητα διαμόρφωσης κάποιας μορφῆς αὐτόνομης ἢ ἀνεξάρτητης κρατικῆς ὄντότητας. Αὐτὸ ἵσχυσε σίγουρα μὲ τὸν φιλοαμερικανὸ Μπαρζανὶ στὸ Ἰράκ ἀλλά –καὶ αὐτὸ δὲν τὸ εἶδε μὲ καθόλου καλὸ μάτι ἡ Τουρκία– καὶ μὲ τοὺς Κούρδους τῆς Ροτζάνα ποὺ ὑπερασπίστηκαν τὸ Κομπάνι. Τὴν ἴδια στιγμὴ ποὺ ὁ πόλεμος ἔφτασε στὰ σύνορα τῆς Τουρκίας, τὸ HDP ἀφαίρεσε τὴν αὐτοδυναμία ἀπὸ τὸ κόμμα τοῦ Ἐρντογάν καὶ ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἀρχισε ἔπιχειρησεις ἐναντίον ὑπότιθεται τοῦ ISIS καὶ τῆς κουρδικῆς πολιτοφυλακῆς στὴ Συρία, πρακτικὰ ἐναντίον τῆς δεύτερης καὶ τῶν Κούρδων τῆς Τουρκίας. Ἡ ἐμπλοκὴ τῆς Τουρκίας στὴ Συρία μπορεῖ νὰ τῆς στοιχίσει ἀκριβὰ μὲ μιὰ ἀναζωπύρωση τοῦ ἐσωτερικοῦ ἐμφυλίου ποὺ ὅμως αὐτὴ τὴ φορὰ ἵσως νὰ μὴν εἶναι ἐλεγχόμενος. Τὸ κρίσιμο ἐρώτημα εἶναι ἐὰν μπορεῖ ἡ Τουρκία νὰ ἀπαντήσει σὲ ἔνα σχεδὸν ἄλυτο πρόβλημα: πῶς θὰ εὐθυγραμμιστεῖ στὸ ἄρμα τῆς ἀμερικανικῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς (ποὺ γιὰ τὰ ἐπόμενα χρόνια ἔχει ὡς βασικό του στόχο τὴ διατήρηση τῆς χαοτικῆς κατάστασης στὰ σύνορα Ἰράκ - Συρίας) χωρὶς νὰ διακινδυνεύσει μιὰν ἀπόσχιση μέρους ἢ δλου του Τουρκικοῦ Κουρδιστάν, δεδομένης τῆς στροφῆς τῶν Κούρδων πρὸς τὸν ἀμερικανικὸ παράγοντα (παρὰ τὰ μαρξίζοντα ἡ ἐλευθεριακὰ χαρακτηριστικὰ τῶν πολιτικῶν τους ὀργανώσεων). Τὰ ἐπόμενα χρόνια θὰ εἶναι ἰδιαίτερα κρίσιμα γιὰ τὴν Τουρκία, γιατὶ θὰ ἔρθει ἀντιμέτωπη μὲ δύο ἐνδεχόμενα: τὸ Ἰρακινὸ καὶ τὸ συριακὸ Κουρδιστάν στὴ δημιουργία τῶν ὅποιων συνετέλεσε ἡ συναίνεση εἴτε νὰ ἀποτελέσουν σημεῖο φυγῆς καὶ ἀποφόρτισης τοῦ ἐσωτερικοῦ της προσβλήματος (ὑπὸ τὴν ἔννοια τοῦ σπρωξίματος ἐκεὶ κουρδικῶν πληθυσμῶν) εἴτε νὰ προκαλέσουν μιὰν ἀντίστοιχη ἐδαφικὴ ἀπόσχιση καὶ τὴ δημιουργία ἐνὸς ἐνιαίου Κουρδιστάν εἰς δάρος τῶν τεσσάρων χωρῶν ποὺ παλαιότερα τὸ εἶχαν διαμοιράσει. Ἡ ἀπάντηση γιὰ τὸ ποιό ἐνδεχόμενο θὰ ἐπικρατήσει μπορεῖ νὰ μὴν δοθεῖ γρήγορα, ἀλλὰ θὰ δοθεῖ.

Τὸ παιχνίδι τῶν μεγάλων παικτῶν

Ἀναφέρθηκα παραπάνω στὸ δόγμα Νταούτογλου καὶ τὴν οὐσιαστικὴ ἀνατροπή του μὲ τὶς τελευταῖς ἔξελίξεις. Εἶναι γνωστὸ ὅτι ὁ θεωρητικός τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τοῦ AKP προωθοῦσε τὴν εἰκόνα μᾶς πολυπαραγοντικῆς Τουρκίας, ὑπὸ τὴν ἔννοια τῆς κρίσιμης γεωπολιτικῆς της θέσης νὰ ἀκουμπᾶ ταυτόχρονα: στὰ Βαλκάνια, στὴ Μαύρη Θάλασσα, στὸν Καύκασο, στὴ Μέση Ανατολὴ καὶ στὴν Ανατολικὴ Μεσόγειο. Ἡ θεωρητικὴ ὅμως ὑπόθεση ποὺ ὁδήγησε τὸν Νταούτογλου σὲ αὐτὸν τὸν «ἐπιθετικὸ» ἀναπροσανατολισμὸ τῆς τουρκικῆς πολιτικῆς εἶναι ἡ ἐκτίμηση ὅτι ὁ ἀτλαντισμὸς ἔχει μπεῖ σὲ μιὰ παρατεταμένη κρίση ποὺ εἶναι πιθανὸ μετὰ ἀπὸ 20-30 χρόνια νὰ δοῦμε μιὰ ἐντελῶς νέα κατάσταση στὸν κόσμο, ὅπου ἡ ἀμερικανικὴ ἡγεμονία θὰ ἀποτελεῖ παρελθόν. Καὶ ὁ μεγαλύτερος κίνδυνος γιὰ τὴν ἀμερικανικὴ ἡγεμονία δὲν εἶναι γενικῶς ἔνας πολυ-πολικὸς κόσμος –δὲ διποτὸς λίγο πολὺ ἔχει διαμορφωθεῖ ἥδη μὲ τὴν ἀνάδυση καὶ τῆς Κίνας ὡς οἰκονομικῆς ὑπερδύναμης –ἀλλὰ μιὰ πιθανὴ ἐνωση τῆς εὐρασιατικῆς πλάκας ὅπου ἡ Κίνα θὰ προσφέρει τὰ ἐργατικὰ χέρια, ἡ Ρωσία τὴν ἐνέργεια καὶ ἡ Γερμανία τὴν τεχνολογία. Ἰσως μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ μπορεῖ κάποιος νὰ καταλάβει πόσο στενὰ συνδέονται κρίσεις ὅπως αὐτὲς στὴν Ούκρανία καὶ τὴ Συρία, λαμβάνοντας ὑπόψη ὅτι πρώτη ἐξαγωγὸς χώρα κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν πρὸς τὴ Ρωσία καὶ τὴν Κίνα εἶναι ἡ Γερμανία. Ἡ Τουρκία λοιπὸν μπορεῖ νὰ γνωρίζει ἥττες ἡ νίκες σὲ τακτικὸ ἐπίπεδο στὴν περιοχὴ, ἀλλὰ αὐτὸ ποὺ προσδοκᾶ γιὰ τὶς ἐπόμενες δεκαετίες εἶναι νὰ καταστεῖ ἡγεμονικὴ περιφερειακὴ δύναμη –ἀλλὰ αὐτὸ μπορεῖ νὰ τὸ καταφέρει μόνο ἐὰν ἐνωθεῖ ἡ εὐρασιατικὴ πλάκα. Ἡ πρόσδεσή της στὸ ἄρμα τῶν ΗΠΑ μπορεῖ νὰ τῆς προσφέρει μιὰ προνομιακὴ θέση ὡς προκεχωρημένο φυλάκιο, ἀλλὰ δύσκολα ὡς περιφερειακὴ δύναμη.

Αὐτὸ τουλάχιστον στὴ θεωρία: γιατὶ καμιὰ φορὰ τὰ θεωρητικὰ σχήματα διατυπώνονται ἀκριβῶς γιὰ νὰ σὲ ἀκούσει αὐτὸς ποὺ πρέπει, καὶ στὴν περίπτωσή μας ἡ ἀμερικὴ. Τὸ σχῆμα τοῦ Νταούτογλου δὲν πρέπει νὰ θεωρηθεῖ μιὰ ἔμμεση ἀπειλὴ πρὸς τὴν ἀμερικανικὴ ἡγεμονία, ἀλλὰ περισσότερο ὡς μιὰ ἔκκληση νὰ ἀλλάξει στάση ὁ ἀμερικανικὸς παραγόντας ποὺ μὲ τὴν πολιτικὴ του ἀποδιαρθρώνει γεωπολιτικὰ τὴν περιοχὴ ἀκριβῶς γιατὶ χρησιμοποιεῖ τὸ Ἰσλάμ ὡς ὅπλο στὸ μαλακὸ ὑπογάστριο τῶν μεγάλων του ἀντιπάλων: Κίνας καὶ Ρωσίας. Οἱ τελευταῖς ἔξελίξεις δύμως στὴ Συρία δὲν εἶναι καθόλου ἐνθαρρυντικές γιὰ τὴν ἐπιθυμία τῆς Τουρκίας τὰ ἀμερικανικὰ συμφέροντα νὰ εὐθυγραμμιστοῦν μὲ τὶς δικές της προσδοκίες: γιὰ πρώτη φορὰ ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ Ψυχροῦ Πολέμου οἱ Ρῶσοι ἐπιχειρῶντας ἐναντίον τοῦ ISIS φαίνεται ὅτι σὲ ἐπίπεδο ἐξωτερικῆς πολιτικῆς κερδίζουν σὲ ἡθικὸ ἐπίπεδο, θέτοντας προϋποθέσεις γιὰ τὴν ἐπανάκαμψη τους στὴν Ούκρανία καὶ ἵσως στὴν Ανατολικὴ Εύρωπη. Σὲ σημαντικὸ διαθέμα αὐτὸ θὰ δοθεῖ

ΗΠΑ καὶ Γερμανίας ποὺ μαίνεται: ἐὰν ἡ Γερμανία κλίνει γεωπολιτικὰ πρὸς τὴ Ρωσία (γιατὶ σύμφωνα μὲ τὴ σοφὴ ρήση τοῦ Κίσινγκερ εἶναι μεγάλη γιὰ τὴν Εὐρώπη ἀλλὰ μικρὴ γιὰ τὸν κόσμο) τότε ἡ κατάσταση θὰ γίνει πολὺ δύσκολη γιὰ τὴν Ἀμερική. Καὶ αὐτὸς εἶναι ποὺ θέλει νὰ ἀποφύγει σὲ βάθος εἰκοσαετίας.

Μιὰ τελικὴ σημείωση: Η θέση τῶν Χριστιανῶν τῆς Μέσης Ἀνατολῆς

Σὲ αὐτὸς τὸ σύνθετο γεωπολιτικὸ τοπίο εἶναι πολὺ δύσκολο νὰ περιγράψει κανεὶς τί θὰ ἥταν καλὸς ἢ ὅχι γιὰ τὸν χριστιανικὸν πληθυσμὸν τῆς περιοχῆς. Ἡ ἀποδυνάμωση τῶν κοσμικῶν καθεστώτων σὲ Συρία καὶ Ἰράκ, ὅπως καὶ ἡ ἄνοδος τῶν Ἀδελφῶν Μουσουλμάνων στὴν Αἴγυπτο, εἶναι σαφὲς ὅτι ἐπιδείνωσε τὴ θέση τους. Ἐὰν κάποτε τὸ πρόβλημα στὴν περιοχὴ ἥταν ὁ «ἐθνοφυλετισμὸς» τῶν Ἀράβων χριστιανῶν ποὺ ἥθελαν νὰ ἐλέγξουν τὰ πρεσβυγενῆ πατριαρχεῖα τῆς Ἀνατολῆς, τώρα μὲ τὴν ἐπικράτηση φονταμένταλιστικῶν ὁργανώσεων καὶ συνεχῶν ἐμφυλίων συρροάξεων τίθεται ζήτημα ἐπιδίωσής τους. Πάντα οἱ χριστιανοὶ τῆς Μέσης Ἀνατολῆς (εἴτε οἱ Μαρωνίτες τοῦ Λιβάνου εἴτε οἱ Κόπτες τῆς Αἴγυπτου εἴτε οἱ Χαλδαῖοι τῆς Μεσοποταμίας) ἔγιναν πολλὲς φορὲς ἀφορμὴ γιὰ ἐπέμβαση Μεγάλων Δυτικῶν Δυνάμεων στὴν περιοχή. Ὁ κοσμικὸς χαρακτήρας τῶν καθεστώτων τοῦ ἀραβικοῦ ἐθνικισμοῦ, καὶ εἰδικὰ ἡ συνύπαρξη μὲ μουσουλμάνους σιίτες, ἥταν ἔνα εῖδος προστατευτικοῦ μανδύα ποὺ ὅμως διαλύθηκε πολὺ γρήγορα. Εἶναι ἐντυπωσιακὸ σὲ σχέση μὲ τὸ παρελθόν ὅτι ἡ παρεμβατικότητα τῶν Μεγάλων Δυτικῶν Δυνάμεων δὲν περιλαμβάνει τὴν προστασία τῶν χριστιανικῶν αὐτῶν πληθυσμῶν καὶ αὐτὸς εἶναι ἐνδεικτικὸ τῆς ἀμφίθυμης διάθεσής τους ἀπέναντι στὸ Ἰσλάμ: τὸ ἀποκηρύσσουν σὲ ἐπίπεδο θρησκείας ὡς ἀσύμβατο μὲ τὶς ἀξίες τοῦ Δυτικοῦ πολιτισμοῦ, καὶ τὴν ἴδια στιγμὴν ἡ δράση τῶν ισλαμιστικῶν ὁργανώσεων δίνει ἀφορμὲς γιὰ παρεμβατικότητα.

Σταῦρος Ζουμπουλάκης

Χριστιανικὴ μαρτυρία στὴ Γάζα

‘Υστερόγραφο προλόγισμα

Ο τὸ χριστιανισμὸς εἶναι σήμερα ἡ πλέον διωκόμενη θρησκεία στὸν κόσμο γίνεται παραδεκτὸ ἀκόμη καὶ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ δὲν διάκεινται διόλου φιλικὰ ἀπέναντι του. Τοὺς ἀναγκάζουν οἱ ἀριθμοί. “Οσους τὰ λέγαμε καὶ τὰ γράφαμε αὐτὰ πρὸν ἀπὸ λίγα χρόνια μᾶς θεωροῦσαν τὸ λιγότερο μεροληπτικούς. Τὸ 2014 δολοφονήθηκαν 4344 χριστιανοὶ γιὰ λόγους ποὺ συνδέονται μὲ τὴν πίστη τους, ἐνῶ 1062 ἐκκλησίες ἔγιναν στόχος ἐπίθεσης, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν δολικὴ ἡ μερικὴ καταστροφὴ τους. Ἐκατοντάδες χιλιάδες εἶναι πλέον οἱ χριστιανοὶ πρόσφυγες, κυρίως ἀπὸ τὴ Συρία καὶ τὸ Ἰράκ, ἀριθμὸς ποὺ αὐξάνει καθημερινά. Ἐκατὸς ὡς ἐκατὸν πενήντα ἐκατομμύρια χριστιανοὶ στὸν κόσμο στεροῦνται τὸ δικαίωμα τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας. Τὸ ἀνησυχητικότερο εἶναι ὅτι τὰ πράγματα χρόνο μὲ τὸ χρόνο χειροτερεύουν. Ο ἀριθμὸς τῶν χριστιανῶν ποὺ δολοφονήθηκαν τὸ 2014 εἶναι διπλάσιος ἀπὸ ἐκεῖνον τοῦ 2013. Ο διωγμὸς τῶν χριστιανῶν συντελεῖται κυρίως στὶς ισλαμικὲς χῶρες, δὲν περιορίζεται ὅμως σὲ αὐτές. Ἀγριος εἶναι, ἐπὶ παραδείγματι, ὁ διωγμὸς τους στὴν κομμουνιστικὴ Βόρεια Κορέα: ἀπὸ τὸ 1953 καὶ ἔξῆς δεκάδες χιλιάδες χριστιανοὶ ἔχουν ἐκτελεστεῖ ἡ ἐγκλειστεῖ σὲ στρατόπεδα συγκέντρωσης, ἐνῶ τὸ 2014 ἡ σύλληψη ἐνὸς Νοτιοκορεάτη ἵεραποστόλου προκάλεσε τὴ φυλάκιση, τὰ βασανιστήρια καὶ τὴν ἐκτέλεση δεκάδων χριστιανῶν¹.

Τὸ κείμενο ποὺ ἀκολουθεῖ ἐκφωνήθηκε σὲ συνέδριο ποὺ διοργάνωσαν ἀπὸ κοινοῦ ἡ Ἀκαδημία Θεολογικῶν Σπουδῶν τῆς Ι. Μ. Δημητριάδος καὶ τὸ Παγκόσμιο Συμβούλιο Ἐκκλησιῶν (Βόλος, 20-22 Ιουνίου 2011), μὲ θέμα: «Ἡ χριστιανικὴ παρουσία καὶ μαρτυρία στὴ Μέση Ἀνατολὴ σήμερα: Θεολογικὲς καὶ πολιτικὲς προκλήσεις». Ἀφορᾶ τοὺς χριστιανοὺς τῆς Παλαιστίνης.

1. Τὰ παραπάνω στοιχεῖα προέρχονται ἀπὸ τὴ MKO Portes ouvertes, ὅπως παρατίθενται στὴν ἐτήσια ἔκδοση L'Atlas des Religions, Le Monde / La Vie 2015, σσ. 96-97.